

SYLWIA BRÓDKA

WALORY TURYSTYCZNO-WYPOCZYNKOWE WIELKOPOLSKI

ZARYS TREŚCI

Opracowanie stanowi próbę kompleksowej charakterystyki potencjału turystyczno-wypoczynkowego Wielkopolski. Omówieniu poddano zarówno potencjał środowiska przyrodniczego, jak i kulturowego regionu, zwracając szczególną uwagę na te grupy walorów rekreacyjnych, które w największym stopniu decydują o jego atrakcyjności, a zarazem przydatności dla potrzeb turystyki i wypoczynku. Szczegółowej analizie poddano m.in. strukturę rodzajową oraz układ przestrzenny obszarów chronionych jako terenów generujących ruch turystyczny nie tylko o charakterze krajoznawczym, ale również wypoczynkowym. Analizę tę przeprowadzono w nawiązaniu do regionalizacji turystycznej SOŁOWIEJ (1996).

Duża liczba i różnorodność zabytków architektury i kultury Wielkopolski zdecydowała o tym, iż w artykule omówiono jedynie te grupy walorów krajoznawczych regionu, które decydują o jego specyfice, odrębności kulturowej, tj. zabytki kultury oraz ośrodki twórczości ludowej, ośrodki kultu religijnego, czy też wybrane, tematyczne szlaki turystyczne.

WPROWADZENIE

O atrakcyjności turystyczno-wypoczynkowej Wielkopolski decyduje duże zróżnicowanie walorów środowiska przyrodniczego, a w szczególności kulturowego obszaru (różnorodność flory i fauny, bogata historia regionu, nagromadzenie dobrze zachowanych zabytków architektury i kultury ludowej).

Wielkopolska obejmuje swoim zasięgiem 5 województw, utworzonych w 1975 roku, a nazywanych potocznie wielkopolskimi (kaliskie, konińskie, leszczyńskie, pilskie, poznańskie), które w całości lub częściowo weszły w skład obecnego województwa wielkopolskiego. Tak wyznaczony obszar leży w granicach dawnych dzielnic, a następnie województw (okres Rzeczypospolitej szlacheckiej): poznańskiego i kaliskiego, które do dnia dzisiejszego są ważnymi regionami historycznymi.

W Wielkopolsce występuje typ gła-
cjalnego krajobrazu pojeziernego. Do-
minującymi elementami rzeźby terenu
są zatem:

- *pradoliny*, a wśród nich najstarsze, o przebiegu równoleżnikowym: Głogowska (Baryczy), Warszawsko-Berlińska (Warciańsko-Odrzańska) i Toruńsko-Eberswaldzka (Noteci),

- *równiny morenowe i sandrowe* (okolice Inowrocławia, Wrześni, Opalenicy, Kościana, Leszna i Ostrowa Wielkopolskiego),

- *pagórki moren czołowych* (okolice Poznania, Mogilna, Międzyrzecza) oraz *rynny polodowcowe* zajęte przez wąskie jeziora, m.in. rynna jezior goplańskich, czy też jeziora: Pakoskie, Ostrowskie i Powidzkie.

Większą część obszaru Wielkopolski zajmują tereny rolnicze. Lesistość regionu wynosi około 25%, a powierzchnie leśne rozmieszczone są nierównomiernie. Do największych kompleksów leśnych

należą lasy położone w dolinie War-ty i Noteci (Puszcza Notecka). Zwarte powierzchnie leśne występują także w dolinach rzek Gwdy i Drawy oraz w okolicy Poznania, Czarniejewa, Krotoszyna i Ostrzeszowa. W drzewostanie przeważa sosna z niewielką domieszką liściastych drzew i krzewów.

Najbardziej cenne, zróżnicowane pod względem krajobrazowym i przyrodniczym fragmenty regionu objęte zostały ochroną.

SYSTEM OBSZARÓW CHRONIONYCH

W skład systemu obszarów chronionych w Wielkopolsce wchodzi: parki narodowe, rezerwy, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu i inne (tab. 1). Ochroną objęte są również obiekty przyrodnicze, do których zaliczamy: pojedyncze drzewa i grupy drzew, zabytkowe aleje, a także głazy narzutowe, skały, grotty, jaskinie (tab. 2) (Ochrona środowiska 1998).

Tabela 1. Obszary prawnie chronione w Wielkopolsce wg województw w 1997 roku
Table 1. Legally protected areas located within Great Poland (according to the administrative division prevailing in 1997)

Województwo Province	Ogółem Total		Parki narodowe National parks		Rezerwy przyrody Nature reserves		Parki krajobrazowe Landscape parks		Obszary chronionego krajobrazu Protected landscape areas	
	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]
piłskie	27	38 377	1	3 872	20	2 453	-	-	6	32 052
poznańskie	48	103 608	1	7 619	38	690	5	71 925	4	23 374
leszczyńskie	16	165 853	-	-	10	66	2	33 310	4	132 477
kaliskie	30	266 712	-	-	21	318	2	8 680	7	257 714
konińskie	12	186 453	-	-	7	3 650	1	13 428	5	169 375
Ogółem - Total	133	761 003	2	11 491	96	7 177	10	127 343	26	614 992

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Ochrona środowiska”, GUS, 1998
Source: prepared by the author on the basis of “Ochrona środowiska”, GUS, 1998

Tabela 2. Obiekty prawnie chronione w Wielkopolsce wg województw w 1997 roku
Table 2. Legally protected objects located within Great Poland (according to the administrative division prevailing in 1997)

Województwo Province	Pomniki przyrody Nature monuments					
	Ogółem Total number	Pojedyncze drzewa Individual trees	Grupy drzew Tree clusters	Aleje Alleys	Głazy narzutowe Erratic boulder	Skały, grotty jaskinie i inne Stones, grottoes and other
piłskie	721	532	132	13	19	25
poznańskie	1280	1000	191	39	22	28
leszczyńskie	355	285	48	7	13	2
kaliskie	613	466	87	13	24	23
konińskie	180	114	32	15	19	-
Ogółem - Total	3149	2397	490	87	97	78

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Ochrona środowiska”, GUS, 1998
Source: prepared by the author on the basis of “Ochrona środowiska”, GUS, 1998

Łączna powierzchnia obszarów chronionych w Wielkopolsce wynosi około 761 tys. ha, co stanowi 25% ogólnej powierzchni regionu (na jednego mieszkańca przypada zatem około 0,3 ha powierzchni chronionej). Największe powierzchnie terenu zostały objęte ochroną w byłych województwach: pilskim, leszczyńskim i konińskim. Najwięcej pomników przyrody występuje w woj. poznańskim.

PARKI NARODOWE

W granicach Wielkopolski położone są dwa parki narodowe: *Wielkopolski Park Narodowy* (byłe woj. poznańskie) oraz *Drawieński Park Narodowy* (byłe woj. górzowskie i pilskie).

Wielkopolski Park Narodowy utworzony został w 1957 roku. Ponad 90% powierzchni parku zajmują lasy, a około 8% wody. Na obrzeżach parku płynie rzeka Warta wraz z jej dopływami: Samicą, Stęszewką i Wirynką. W parku położonych jest 10 rynnowych jezior, w tym największe: Dymaczewskie, Góreckie i Witobelskie. *Wielkopolski Park Narodowy* charakteryzuje ogromna różnorodność flory i fauny. Wyróżniono 18 zbiorowisk leśnych i zaroślowych oraz 26 zespołów roślin wodnych

i błotnych, w tym kilka rzadko spotykanych. Żyje tu 46 gatunków ssaków, około 190 gatunków ptaków (50% gatunków rozpoznanych w Polsce), 18 gatunków płazów i gadów, 36 gatunków ryb oraz 300 gatunków owadów.

Drawieński Park Narodowy powstał w 1990 roku. Celem ochrony w parku są doliny rzek Płocicznej i Drawy oraz 13 jezior o łącznej powierzchni 760 ha. Bory sosnowe i lasy mieszane zajmują 60% obszaru parku. Szata roślinna *Drawieńskiego Parku Narodowego* jest bardzo bogata. Stwierdzono występowanie 638 gatunków roślin naczyniowych, 123 gatunki grzybów, 188 gatunków mszaków i 148 gatunków mchów. Faunę parku reprezentują 33 gatunki na czele z bobrem i wydrą.

REZERWATY

W Wielkopolsce utworzono dotychczas ponad 96 rezerwatów, w tym jedynie 10 to rezerwaty ściśle. Najwięcej jest rezerwatów leśnych (48 obiektów), florystycznych (16) oraz torfowiskowych (14). Pozostałe 18 obiektów to rezerwaty krajobrazowe (9), faunistyczne (6) i wodne (3). Łączna powierzchnia rezerwatów wynosi 7117 ha (tab. 3). Do

Tab e l a 3. Rezerwaty w Wielkopolsce wg województw w 1997 roku

Table 3. Nature reserves located within Great Poland (according to the administrative division prevailing in 1997)

Województwo Province	Ogółem Total		Faunistyczne Faunal reserves		Krajobrazowe Landscape reserves		Leśne Forest reserves		Torfowiskowe Peat reserves		Florystyczne Floral reserves		Wodne Water reserves	
	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]	liczba obiektów number	powierzchnia area [ha]
pilskie	20	2453	1	6	2	1923	5	169	9	340	2	5	1	10
poznańskie	38	690	4	130	3	251	19	233	2	7	8	49	2	20
leszczyńskie	10	66	1	5	1	20	4	25	2	11	2	5	-	-
kaliskie	21	258	-	-	1	46	15	226	1	5	4	41	-	-
konińskie	7	3650	-	-	2	3021	5	629	-	-	-	-	-	-
Ogółem - Total	96	7117	6	141	9	5261	48	1282	14	363	16	100	3	30

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Ochrona środowiska”, GUS, 1998
Source: prepared by the author on the basis of “Ochrona środowiska”, GUS, 1998

najciekawszych zaliczyć można *Rezerwat Buki nad Jeziorem Lutomskim* (rezerwat leśny chroniący buczynę porastającą wąskim pasem stromy, zachodni brzeg Jeziora Lutomskiego), *Rezerwat Kraj-kowo* (rezerwat krajobrazowy chroniący łągi nadwarciańskie ze starorzeczami, licznymi drzewami pomnikowymi i miejscem gniazdowania ptaków), *Rezerwat nad Jeziorem Zgierzynieckim* (rezerwat ptasi, obejmuje płytkie jezioro o zabagnionych brzegach, ostoję rzadkich gatunków ptaków wodnych i błotnych), *Rezerwat Wyspa Konwaliowa* (rezerwat krajobrazowy, ochroną objęta jest wyspa na Jeziorze Radomierskim, wyspę porasta 150-letni las dębowy, do szczególnych osobliwości wyspy należy powszechnie występująca konwalia majowa, zwłaszcza odmiana zwana „różową”).

PARKI KRAJOBRAZOWE
I OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Na obszarze Wielkopolski znajduje się 11 parków krajobrazowych. Zajmują one powierzchnię 127 tys. ha, co stanowi ponad 12% powierzchni chronionej w Wielkopolsce (tab. 4).

Przedmiotem ochrony w parkach krajobrazowych Wielkopolski są przede wszystkim *wartości przyrodnicze*. Polodowcowy krajobraz morenowy jest celem ochrony m.in. w Sierakowskim Parku Krajobrazowym oraz w Parku Krajobrazowym „Promno”. Jeden z większych i najbardziej zbliżonych do naturalnego kompleksów leśnych Środkowej Wielkopolski objęty został ochroną w Parku Krajobrazowym „Puszcza Zielonka”. *Wartości kulturowe* są przedmiotem ochrony w Parku Krajobrazowym im. Gen. Dedydereggo Chłapowskiego. Ponad połowę powierzchni parku zajmuje historyczny krajobraz rolniczy, z rozbudowaną gęstą siecią zadrzewień i drobnych zbiorników wodnych oraz odmiennym systemem uprawy roli. Lednicki Park Krajobrazowy powołany został natomiast z potrzeby ocalenia *wartości historycznych*, unikatowych w skali kraju terenów wokół Jeziora Lednickiego, będących kolebką polskiej państwowości.

Obszary chronionego krajobrazu w Wielkopolsce zajmują powierzchnię ponad 614 tys. ha i stanowią 80% terenów

Tabela 4. Parki krajobrazowe w Wielkopolsce w 1997 roku
Table 4. Landscape parks located within Great Poland (in 1997)

Parki krajobrazowe Landscape parks	Rok utworzenia Founded	Położenie administracyjne Administrative location	Powierzchnia Area				
			ogółem total area [ha]	w % wg kategorii gruntów in % according to land class			
				lasy forests	wody waters	użytki rolne arable land	tereny pozostałe other
Lednicki PK	1988	woj. poznańskie	4 854	10,30	8,90	78,50	2,30
Sierakowski PK	1991	woj. poznańskie	30 413	32,50	7,40	52,30	7,80
PK im. gen. D. Chłapowskiego	1992	woj. poznańskie/leszczyńskie	17 194	14,50	0,40	71,70	13,40
PK „Puszcza Zielonka”	1993	woj. poznańskie	9 981	80,70	1,20	16,80	1,30
PK „Promno”	1993	woj. poznańskie	2 077	61,60	2,60	34,20	1,60
Żerkowsko-Czeszczewski PK	1994	woj. poznańskie/kaliskie	15 640	39,20	1,00	58,80	1,00
Przemęcki PK	1991	woj. leszczyńskie	21 450	38,80	6,80	53,40	1,00
Pszczewski PK	1986	woj. gorzowskie	12 220	64,40	11,80	23,10	0,70
Nadwarciański PK	1995	woj. konińskie	13 428	10,90	3,00	77,10	9,00
PK Dolina Baryczy	1996	woj. wrocławskie/kaliskie	87 040	41,70	8,60	36,70	13,00
Rogaliński PK	1997	woj. poznańskie	12 750	44,20	-	32,50	23,30

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Ochrona środowiska”, GUS, 1998
Source: prepared by the author on the basis of “Ochrona środowiska”, GUS, 1998

chronionych regionu. W byłych województwach leszczyńskim i pilskim ich udział w powierzchni województwa wynosi prawie 40%, a w konińskim 36% (tab. 1). Do największych, a zarazem najciekawszych obszarów chronionego krajobrazu w Wielkopolsce zaliczyć należy: *obszar Krzywińsko-Osiecki* (pow. 71 tys. ha, obejmuje Pojezierze Krzywińskie i Dolskie oraz dolinę Rowu Polskiego, Rowu Śląskiego i Kanału Obry), *obszar Przemęcko-Wschowski* (pow. 41 tys. ha, obejmuje kompleks leśny Włoszakowice oraz grupę jezior rynnowych Pojezierza Sławskiego), *obszar Pojezierza Waleckiego i Doliny Gwdy* (pow. 93 tys. ha, obejmuje teren doliny rzeki Gwdy z głęboko wciętymi powierzchniami dolin rzecznych oraz jeziorami dolin rynnowych), *obszar Doliny Noteci* (pow. 68 tys. ha, obszar obejmuje fragment rzadko spotykanego krajobrazu dawnej pradoliny wraz z przyległymi wzgórzami morenowymi), *obszar Powidzko-Bieniszewski i Goplańsko-Kujawski* (pow. 61 tys. ha i 46 tys. ha, obejmują Pojezierze Gnieźnieńskie z rynnami jezior powidzkich i goplańskich).

POMNIKI PRZYRODY

Pomniki przyrody są obiektami przyrody żywej i nieożywionej o szczególnych wartościach naukowych, kulturowych, historyczno-pamiętkowych i krajobrazowych. W Wielkopolsce zatwierdzonych jest w sumie ponad 3 tys. obiektów, w tym: pojedyncze drzewa (2,3 tys. obiektów), grupy drzew (490), aleje (87) oraz pomniki przyrody nieożywionej (175), (tab. 2). Do najciekawszych pomników przyrody w Wielkopolsce należą m.in. zabytkowe dęby w Rogalinie (największe w Europie skupisko starych dębów), pomnikowy platan w Dobrzycy (jeden z najgrubszych w Europie), 500-letni cis w Goraju, aleje lipowe w Racocie i Margoninie, głązy narzutowe w Gołuchowie i Budziejewku (dwa największe głązy narzutowe w regionie) oraz koło Jezewa, Lutomia i Margonina.

WALORY WYPOCZYNKOWE

ATRAKCYJNOŚĆ ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO DLA WYPOCZYNKU

O atrakcyjności terenu dla potrzeb wypoczynku decydują cztery elementy: rzeźba, wody, użytkowanie terenu (w szczególności obecność lasów) oraz klimat. Stopień urozmaicenia rzeźby, mozaikowość użytkowania, obecność jezior i rzek, zmienność typów pogody oraz bodźcowość klimatu to cechy wpływające zarówno na rodzaj, jak i jakość (komfort) wypoczynku.

Atrakcyjność rzeźby

Wielkopolska w przeważającej części położona jest na wysokości od 80 do 100 m n.p.m. Najwyższym punktem regionu jest jedno ze wzniesień Wzgórz Ostrzeszowskich – Kobyła Góra – o wysokości 284 m n.p.m. (tab. 5). Najniżej leży natomiast obszar w rejonie ujścia Noteci do Warty (21 m n.p.m.).

Na rzeźbę terenu Wielkopolski decydujący wpływ wywarły dwa ostatnie zlodowacenia: środkowo-polskie oraz bałtyckie. W krajobrazie regionu wyróżnić

Tabela 5. Ważniejsze wzniesienia w Wielkopolsce

Table 5. Major elevations of Great Poland

Nazwa Name	Wysokość n.p.m. Height above sea-level [m]
Kobyła Góra	284
Bałczyna	278
Zbójnik	272
Góra Dąbrowa	207
Brzuchowa Góra	205
Dębowa Góra	194
Gotyniec	192
Złota Góra	187
Chełmianki	162
Lysa Góra	161

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Mapa krajoznawcza Wielkopolski”, PPWK, Warszawa 1993

Source: prepared by the author on the basis of “Mapa krajoznawcza Wielkopolski”, PPWK, Warsaw 1993

możemy w związku z tym dwie strefy o odmiennej atrakcyjności dla wypoczynku:

- *strefa położona między dolinami rzek Noteci i Warty*, o przewadze krajobrazu młodoglacjalnego. Cechuje się ona dużą zmiennością form rzeźby, związaną z występowaniem ciągów wzniesień morenowych oraz rozmieszczonych wyspowo między nimi równin morenowych. W walory estetyczne krajobrazu podnosi występowanie szeregu dolin o przebiegu południkowym, z położonymi w nich jeziorami rynnowymi,

- *strefa położona między dolinami rzek Warty i Baryczy*, o przewadze krajobrazu staroglacjalnego. Cechą charakterystyczną rzeźby jest obecność kontrastowych względem siebie form terenu – równin denudacji peryglacjalnej i równin sandrowych oraz izolowanych ostańców, takich jak: stare moreny, kemy, ozy. Przewaga powierzchni płaskich wpływa jednak na obniżenie walorów estetycznych krajobrazu.

Atrakcyjność lasów

Niski udział terenów leśnych w powierzchni Wielkopolski (25%) powoduje, że lasy są ważnym walorem rekreacyjnym regionu. Typ siedliskowy lasu oraz jego struktura wiekowa ograniczają jednak możliwości jego wykorzystania dla potrzeb wypoczynku. Przewaga boru świeżego z niewielką domieszką boru mieszanego i suchego stwarza optymalne warunki dla wypoczynku (wysokie właściwości lecznicze i psychoregulacyjne oraz estetyczne), lecz mała odporność drzewostanu na użytkowanie rekreacyjne uniemożliwia rozwój form rekreacji o wyższym stopniu agresywności w stosunku do środowiska przyrodniczego (zbieractwo płodów leśnych, biwakowanie). Dominacja drzewostanu niskich klas wiekowych (I–III) oraz przewaga upraw monokulturowych (wysoki udział sosny) obniżają dodatkowo przydatność rekreacyjną terenów leśnych (Atlas Zasobów Przyrodniczych Polski 1994).

Najbardziej korzystne warunki dla rozwoju rekreacji występują w lasach północnej Wielkopolski (kompleksy leśne Puszczy Noteckiej, Drawieńskiego Parku Narodowego, dolin rzek Piławy i Gwdy). Wysokimi walorami wypoczynkowymi odznaczają się również tereny leśne położone pomiędzy dolinami rzek Warty i Prosny oraz w dolnym biegu rzeki Obry.

Atrakcyjność wód

Przy ocenie wód dla potrzeb rekreacji główną uwagę zwraca się na ich przydatność dla kąpieli oraz sportów wodnych (żeglarstwa i kajakarstwa). Jeziora w Wielkopolsce zgrupowane są przede wszystkim w części północnej i zachodniej regionu (pomiędzy Wartą i Notecią oraz nad Obrą), (tab. 6). Układają się one zwykle w długie ciągi o przebiegu południkowym. Najwięcej jezior występuje na Kujawach (około 300). Największy

Tabela 6. Wybrane jeziora Wielkopolski
Table 6. Selected lakes of Great Poland

Nazwa Name	Powierzchnia Area	Położenie n.p.m. Location above sea-level	Głębokość max Maximum depth	Użytkowanie strefy brzegowej Use of the littoral zone
	[ha]	[m]	[m]	
Gopło	2155	77	16,60	orne
Powidzkie	1175	98	46,00	orno-leśne
Wielki Bytyń	881	113	41,00	leśne
Zbąszyńskie	742	53	9,60	orno-leśne
Niedzięgiel	638	104	21,60	orno-leśne
Żnińskie Duże	432	78	11,10	orne
Gosławskie	379	84	3,00	orno-leśne
Dominickie	344	62	17,10	leśno-orne
Lednica	339	110	15,10	orne
Ostrowskie	314	99	35,10	leśne
Bytyńskie	309	85	7,00	orne
Pątnowskie	307	84	5,40	orno-leśne
Chrzypskie	304	45	15,00	orno-leśne
Rogowskie	285	94	14,30	orno-leśne
Zioło	249	99	17,90	leśne

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Mapa krajoznawcza Wielkopolski”, PPWK, Warszawa 1993

Source: prepared by the author on the basis of “Mapa krajoznawcza Wielkopolski”, PPWK, Warsaw 1993

i najatrakcyjniejszy jest ciąg jezior goplańskich oraz powidzkich, a także grupa 63 jezior w rejonie Gostynia. Do jezior o wysokiej przydatności dla wypoczynku (kąpiele i plażowanie) zaliczyć należy jeziora Rynny Kórnicko-Zaniemyskiej (jeziora: Raczyńskie, Bnińskie), Sierakowskiego Parku Krajobrazowego (jeziora: Chrzypskie, Wielkie, Białokoskie) oraz jeziora: Powidzkie, Goplańskie, Rogoskie, Kodrąbskie i Sławskie. Dla żeglarstwa przydatne są z kolei jeziora: Powidzkie, Ostrowskie, Popielewskie, Lednickie, Wieleńskie i Dominickie (Atlas Zasobów Przyrodniczych Polski 1994).

Większość jezior Wielkopolski łączy się kanałami z Obrą, Wartą i Notecią. Czyni to rzeki spławnymi niemal na całej ich długości i umożliwia wygodne kajakowanie (szlaki kajakowe o znaczeniu krajowym, przydatne do spływów masowych).

Zły stan czystości wód i nadmierny ruch wypoczynkowy, powodujący degradację wód oraz stref brzegowych jezior i rzek, to główne przyczyny obniżenia przydatności rekreacyjnej terenów wodnych Wielkopolski.

Atrakcyjność klimatu

Klimat Wielkopolski sprzyja rozwojowi w głównej mierze rekreacji letniej. Duży udział dni gorących w roku (30–40%) oraz wysokie, średnie dzienne usłonecznienie w lecie (6,5–7,0 godz. na dobę) są charakterystyczne niemal dla całego regionu. Korzystna jest również długość sezonu kąpieliskowego, który trwa około 120 dni w części centralnej Wielkopolski i powyżej 100 dni na północy i południu obszaru. Wysoko ocenić należy także walory zdrowotne klimatu (dominuje typ klimatu „oszczędzającego”, z przewagą typów pogody sprzyjających poprawie samopoczucia – 80% dni w roku) (Atlas Zasobów Przyrodniczych Polski 1994).

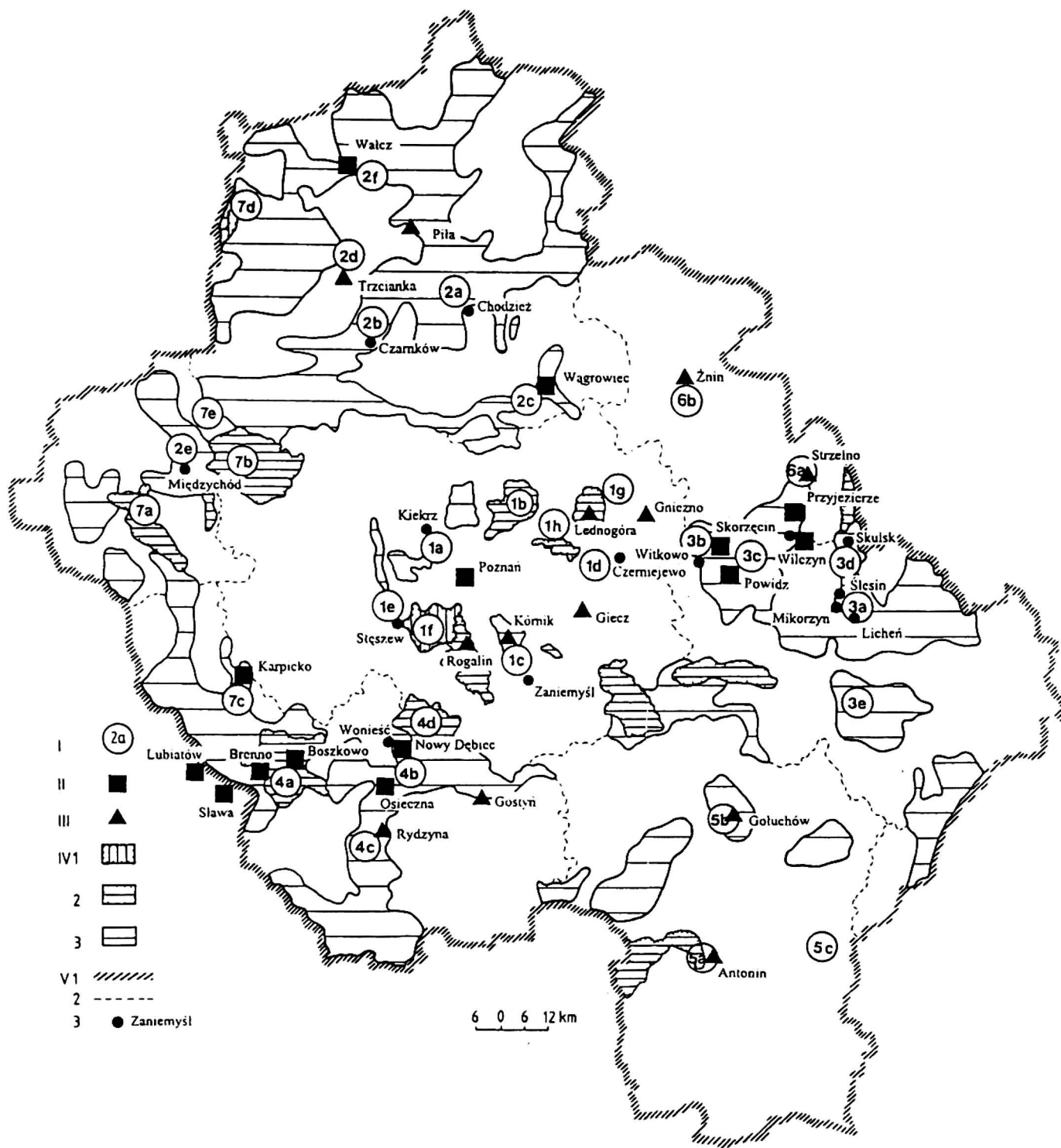
Na obszarze Wielkopolski wyróżnić można sześć regionów klimatycznych (Woś 1994):

- *Region Dolnej Warty* – obejmuje obszar Kotliny Gorzowskiej, z przewagą dni z pogodą chłodną, o dużym zachmurzeniu oraz najmniejszą liczbą dni z pogodą bardzo ciepłą lub mroźną,
- *Region Lubuski* – obejmuje Ziemię Lubuską, z największą liczbą dni z pogodą ciepłą oraz dni pochmurnych z opadem,
- *Region Środkowowielkopolski* – centralną część regionu stanowi Pojezierze Gnieźnieńskie, dominuje pogoda bardzo ciepła i jednocześnie pochmurna bez opadu,
- *Region Południowowielkopolski* – obejmuje południową część Niziny Wielkopolskiej, z największą liczbą dni słonecznych bardzo ciepłych i ciepłych oraz dni bez opadu,
- *Region Dolnośląski Zachodni* – obejmuje niewielki południowo-zachodni fragment Niziny Wielkopolskiej, z przewagą typów pogody ciepłej (dni bardzo ciepłe i jednocześnie pochmurne z opadem),
- *Region Środkowopolski* – obejmuje głównie Wyżynę Łódzką, z małą liczbą dni z pogodą ciepłą oraz dużym udziałem dni mroźnych.

Dla potrzeb rekreacji letniej najbardziej korzystne są zatem regiony Południowo- i Środkowowielkopolski oraz Lubuski.

ATRAKCYJNOŚĆ GŁÓWNYCH OBSZARÓW WYPOCZYNKOWYCH

Nawiązując do przeprowadzonej przez Sołowiej (1996) regionalizacji turystycznej, w Wielkopolsce wyróżnić można sześć obszarów wypoczynkowych, rozmieszczonych koncentrycznie wokół większych miast regionu. W skład obszarów wypoczynkowych wchodzić będą mniejsze powierzchniowo kompleksy

Ryc. 1. Obszary wypoczynkowe Wielkopolski na tle systemu obszarów chronionych

I. Obszary i kompleksy wypoczynkowe wg D. SOŁOWIEJ (1996): 1 - w strefie podmiejskiej Poznania: a - Zachodni Klin Zieleni: jez. Rusalka - Kierskie - Strzeszyńskie, b - Park Krajobrazowy „Puszcza Zielonka”, c - Rynna Kórnicko-Zaniemska, d - Lasy Czarniejewskie, e - okolice Stęszewa, f - Wielkopolski Park Narodowy, g - Lednicki Park Krajobrazowy, h - Park Krajobrazowy „Promno”; 2 - w strefie podmiejskiej Piły: a - Chodzież, b - Czarnkowa, c - Wągrowca, d - Trzcianki, e - Międzychodu, f - Pojezierze Wałeckie; 3 - w strefie podmiejskiej Konina: a - Mikorzyn - Ślesin - Licheń, b - Witkowo - Skorzęcin, c - Powidz - Mrówki, d - Skulsk, e - Lasy Złotogórskie; 4 - w strefie podmiejskiej Leszna: a - Przemęcki Park Krajobrazowy, b - Osieczna - Wonięć, c - Lasy Rydzyskie, d - Park Krajobrazowy im. Dezyderygo Chłapowskiego; 5 - w strefie podmiejskiej Kalisza: a - Antonin - Jez. Szperek, b - Gołuchów - Zbiornik Gołuchowski, c - Lasy Ostrzeszowskie; 6 - w strefie podmiejskiej Bydgoszczy: a - Strzelno i okolice, b - Żnin i okolice; 7 - obszary wypoczynkowe, ciągnące zarówno do Poznania, Leszna, jak i do Gorzowa: a - Pszczewski Park Krajobrazowy, b - Sierakowski Park Krajobrazowy, c - okolice Wolsztyna (Karpicko), d - Drawieński Park Narodowy, e - Puszcza Notecka. II. Miejscowości z dużą bazą noclegową. III. Miejscowości krajoznawcze I i II grupy. IV. Obszary chronione: 1 - parki narodowe, 2 - parki krajobrazowe, 3 - obszary chronionego krajobrazu. V. Pozostałe oznaczenia: 1 - granica Wielkopolski, 2 - granica województw wg podziału administracyjnego sprzed 1999 roku, 3 - ważniejsze miejscowości w kompleksach rekreacyjnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie SOŁOWIEJ (1996)

rekreacyjne, związane najczęściej z konkretnym zespołem jeziornym lub leśnym (ryc. 1).

Większość kompleksów rekreacyjnych Wielkopolski położona jest na terenach chronionych (parki narodowe i krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu). Nadrzędność funkcji ochronnej w różnym stopniu ogranicza możliwości ich rekreacyjnego wykorzystania. *Obszary chronionego krajobrazu przeznaczone są do obsługi masowej turystyki wypoczynkowej. Parki narodowe i krajobrazowe, jako obszary o najwyższych wartościach przyrodniczych, mają wyłącznie znaczenie krajoznawcze.* Bardzo ważne jest więc ich właściwe zagospodarowanie turystyczne, oparte na dobrze rozwiniętej sieci szlaków turystycznych (trasy „cichych wędrówek” pieszych, rowerowych, wodnych), właściwie rozmieszczonej bazy turystycznej i paraturystycznej, dobrej dostępności komunikacyjnej do granic parku.

Wielkopolski Park Narodowy należy do jednego z najpopularniejszych kompleksów wypoczynkowych aglomeracji poznańskiej. Wysokie walory poznawcze, dobrze wykształcone zaplecze turystyczne oraz korzystne położenie (około 20 km na południe od Poznania)

decydują o tym, że jest on częstym miejscem odpoczynku dla mieszkańców Poznania i okolic. Mniej dotychczas znany jest utworzony w 1990 roku Drawieński Park Narodowy. Peryferyjne położenie w województwie i regionie (około 50 km na zachód od Piły), skromna baza rekreacyjna, a także uboga informacja o ofercie turystycznej to główne przyczyny małego zainteresowania wypoczynkiem na obszarze parku (tab. 7).

Szczególne znaczenie w systemie obszarów wypoczynkowych Wielkopolski mają parki krajobrazowe, przeznaczone przede wszystkim dla turystyki krajoznawczej i wędrowniczej. Najwięcej z nich w Wielkopolsce powstało w latach 1988–1994. Wiele parków utworzono na obszarach o dużej koncentracji turystyki wypoczynkowej, głównie wypoczynku pobytowego nad jeziorami. Przykładem mogą być parki krajobrazowe Pojezierza Międzychodzko-Sierakowskiego (Sierakowski i Pszczewski Park Krajobrazowy), Pojezierza Leszczyńskiego (Przemęcki Park Krajobrazowy) oraz okolic Poznania (Park Krajobrazowy „Puszcza Zielonka”), (ryc. 1). Znajdują się tu jedne z największych i niejednokrotnie najstarszych ośrodków wypoczynkowych Wielkopolski.

Fig. 1. Recreational areas located within Great Poland vis-à-vis the system of protected areas

I. Recreational areas and complexes after D. SOŁOWIŃ (1996): 1 – located within the suburban zone of the city of Poznań: *a* – The Western Wedge of Greenery: Lake Rusałka – Lake Kierskie – Lake Strzeszyńskie, *b* – The “Zielonka Forest” Landscape Park, *c* – The Kórnik – Zaniemyśl Trough, *d* – The Czarniejewskie Forests, *e* – the environs of Stęszew, *f* – Great Poland National Park, *g* – Lednicki Landscape Park, *h* – “Promno” Landscape Park; 2 – within the suburban zone of the city of Piła: *a* – within the town of Chodzież, *b* – within the town of Czarnków, *c* – within the town of Wągrowiec, *d* – within the town of Trzcianka, *e* – within the town of Międzychód, *f* – The Wałcz Lake District; 3 – within the suburban zone of the city of Konin; *a* – Mikorzyn – Ślesin – Licheń, *b* – Witkowo – Skorzęcin, *c* – Powidz – Mrówki, *d* – Skulsk, *e* – The Złotogórskie Forests; 4 – within the suburban zone of the city of Leszno: *a* – Przemęcki Landscape Park, *b* – Osieczna – Wonieść, *c* – The Rydzynskie Forests, *d* – The Dezydery Chłapowski Landscape Park; 5 – within the suburban zone of the city of Kalisz: *a* – Antonin – Szperek Lake, *b* – Gołuchów – The Gołuchów Reservoir, *c* – The Ostrzeszowskie Forests; 6 – within the suburban zone of the city of Bydgoszcz: *a* – the town of Strzelno and its environs, *b* – the town of Żnin and its environs; 7 – recreational areas gravitating towards Poznań, Leszno and Gorzów Wielkopolski: *a* – Pszczewski Landscape Park, *b* – Sierakowski Landscape Park, *c* – the environs of the town of Wolsztyn (the village of Karpicko), *d* – Drawieński National Park, *e* – The Notecka Forest. II. Towns and cities with extensive sleeping facilities. III. Showplaces included in groups I and II. IV. Protected areas: 1 – national parks, 2 – landscape parks, 3 – protected landscape areas. V. Other symbols: 1 – boundary of Great Poland, 2 – provincial boundary (according to the administrative division prevailing before 1999), 3 – major towns and cities located within particular recreational complexes

Source: prepared by the author on the basis of SOŁOWIŃ (1996)

Tabela 7. Turystyka w parkach narodowych Wielkopolski w 1997 roku

Table 7. Tourist traffic within the national parks of Great Poland (in 1997)

Zagospodarowanie turystyczne i ruch turystyczny Tourist management and tourist traffic	Drawieński Park Narodowy	Wielkopolski Park Narodowy
Rok utworzenia Founded	1990	1957
Położenie administracyjne Administrative location	woj. pilskie, gorzowskie	woj. poznańskie
Powierzchnia [ha] Area	3 872,00	7 619,00
Baza noclegowa ogółem Sleeping facilities (total number)	5	1
Kempingi i biwaki Camping and tent camp sites	5	1
Szlaki turystyczne [km] Tourist trails		
Ogółem – Total	88	87
na 1000 ha – per 1000 ha	10	15,2
Liczba turystów Number of tourists		
ogółem w tys./rok total in thous./year	15	1200
na 1 km szlaku turystycznego per 1 km of a tourist trail	0,2	14

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Ochrona środowiska”, GUS, 1998

Source: prepared by the author on the basis of “Ochrona środowiska”, GUS, 1998

Na północ od Poznania, na obszarze Puszczy Zielonki położone są jedne z najpopularniejszych podpoznańskich miejscowości letniskowych:

- *Kamińsko* – wieś nad Jeziorem Kamińskim, przy drodze do Murowanej Gośliny. W okolicy, na piaszczystych enklawach powstały rozległe osiedla domków letniskowych i rekreacyjnych. Najstarsze z nich nazwane jest Florydą,

- *Tuczno* – nieduża osada letniskowa między jeziorami Tuczno i Kołatkowskim, z położonymi nad jeziorami kąpieliskami.

Na terenie Przemęckiego Parku Krajobrazowego znajdują się największe

miejscowości wypoczynkowe byłego województwa leszczyńskiego:

- *Boszkowo* – osada położona 20 km na południowy zachód od Leszna, nad Jeziorem Dominickim, z licznymi zakładowymi obiektami wypoczynkowymi, kąpieliskami i przystaniami żeglarskimi,

- *Brenno* – wieś położona 15 km na północny-zachód od miejscowości Wschowa, na skraju doliny jezior przemęckich, na półwyspie otoczonym jeziorami Białym, Breńskim, Trzytoniowym i Osłonińskim znajduje się osada wypoczynkowa Brenno – Ostrów.

W Sierakowskim Parku Krajobrazowym spośród najbardziej znanych miejscowości rekreacyjnych należy wymienić:

- *Sieraków* – z położonym nad Jeziorem Jaroszewskim kompleksem ośrodków wczasowych: domki kempingowe, pola namiotowe, kąpieliska, bary i restauracje,

- *Prusim* – wieś nad Jeziorem Kuchenym, z kąpieliskiem, polem biwakowym oraz kolonią prywatnych domków letniskowych,

- *Łęczeczki* – osada położona w Dolinie Potoku Białokoskiego, nad Jeziorem Chrzypskim, znajdują się tu przede wszystkim zakładowe ośrodki wczasowe.

Wysoki stopień agresywności, w stosunku do środowiska przyrodniczego, form rekreacji związanych z wypoczynkiem pobytowym (biwakowanie, plażowanie, kąpiele, odpoczynek na runie) stwarza konieczność opracowania alternatywnych, bardziej przyjaznych przyrodzie parków programów rekreacyjnych (turystyka proekologiczna o charakterze poznawczym). Opracowanie takich programów jest szczególnie ważne przy tworzeniu koncepcji zagospodarowania turystycznego nowo powstałych w Wielkopolsce parków krajobrazowych, m.in. Nadwarciańskiego Parku Krajobrazowego (woj. konińskie), Parku Krajobrazowego Doliny Baryczy (woj. leszczyńskie), Rogalińskiego Parku Krajobrazowego (woj. poznańskie).

Największe powierzchnie objęte ochroną w Wielkopolsce to obszary chronionego krajobrazu. Celem tworzenia tych obszarów jest możliwość ochrony wyróżniających się krajobrazowo większych powierzchni terenu w sposób umożliwiający powiązanie ze sobą mniejszych fragmentów przestrzeni ściśle chronionej, takich jak: parki narodowe, rezerваты, parki krajobrazowe (ryc. 1).

Występowanie ciągów ekologicznych rzek i jezior oraz interesująca oferta krajoznawcza czyni obszary chronionego krajobrazu najkorzystniejszymi terenami dla uprawiania wszelkich form turystyki i wypoczynku w Wielkopolsce.

W grupie kompleksów wypoczynkowych regionu, położonych w granicach obszarów chronionego krajobrazu, na szczególną uwagę zasługują:

- kompleks rekreacyjny Osieczna – Wonieść z ośrodkami wypoczynkowymi w Nowym Dębcu nad jeziorem Wonieść oraz w Osiecznej nad Jeziorem Łoniewskim,

- kompleksy rekreacyjne: Witkowo – Skorzęcin, Powidz – Mrówki oraz Skulsk. Najważniejszymi miejscowościami wypoczynkowymi są: Skorzęcin (położony nad północnym brzegiem jeziora Niedzięgiel), Powidz, Giewartowo i Kosowo (położone nad Jeziorem Powidzkim, punkt wyjściowy tras spływu kajakowego od Jeziora Powidzkiego do jeziora Gopło lub rzeką Meszną do Warty), oraz Ślesin (miejscowość nad Jeziorem Ślesińskim, leżąca nad wodnym szlakiem turystycznym biegnącym od Jeziora Pątnowskiego do jeziora Gopło i Kruszwicy),

- kompleks rekreacyjny Pojezierze Wałeckie z ośrodkami wypoczynkowymi i polami kempingowymi w Wałczu i Strącznie nad jeziorami Raduń i Dybrzno, a także w okolicy Drzewoszewa, nad północno-wschodnim brzegiem jeziora Wielki Bytyń (jeziora Bytyń Wielki

oraz Bytyniec są ostoją ptactwa wodnego i przywodnego, m.in. orła bielika, i zostały objęte ochroną rezerwatową),

- kompleks rekreacyjny Międzychodu z kąpieliskiem i dużym ośrodkiem wypoczynkowym w Mierzynie nad Jeziorem Mierzyńskim, na skraju Puszczy Noteckiej.

Do kompleksów rekreacyjnych, położonych na terenach nie objętych ochroną, należą: Zachodni Klin Zieleni z jeziorami Rusalka – Kiekrz – Strzeszynek oraz ciąg jezior Rynny Kórnicko-Zaniemyskiej (w strefie chronionego krajobrazu położone jest jedynie Jezioro Bnińskie) w poznańskim obszarze wypoczynkowym.

WALORY KRAJOZNAWCZE

Bogate dziedzictwo kultury materialnej i duchowej Wielkopolski oraz długa historia rozwoju osadnictwa zdecydowały o tym, że pozaprzyrodnicze walory krajoznawcze stanowią podstawową grupę walorów turystyczno-wypoczynkowych regionu.

Obszar Wielkopolski charakteryzuje ogromne zróżnicowanie rodzajowe i przestrzenne walorów kulturowych. Licznie reprezentowana jest grupa *zabytków archeologicznych* (w Wielkopolsce zlokalizowanych jest ponad 2 tys. stanowisk archeologicznych), przede wszystkim osad (otwartych i obronnych), cmentarzysk (płaskich i kurhanowych), ośrodków eksploatacji i przetwarzania surowców. Do najciekawszych należą groby i kurhany okolic Łęgu Piekarskiego, Dębego i Wymysłowa, grody obronne w Biskupinie (około 550–400 lat p.n.e.), Kruszwicy, Gnieźnie, Kłecku i Santoku (VII wiek n.e.) oraz powstałe nieco później grody w Poznaniu i Kaliszu (IX–X wiek), (KRUCZEK, SACHA 1994).

Z dalszym rozwojem osadnictwa związane są *zabytki architektury i budownictwa*. Do najstarszych, zachowanych

fragmentarycznie należą wybudowane w stylu przedromańskim grody w Gieczu i Trzemesznie oraz na Ostrowie Lednickim. Styl romański reprezentuje budownictwo sakralne występujące w większym skupieniu na obszarze Kujaw (trasa Szlaku Piastowskiego – miejscowości: Mogilno, Kruszwica, Strzelno, Inowrocław, Giecz). Z cenniejszych gotyckich budowli wymienić natomiast warto kościoły w Uniejowie, Szamotułach, Pyrzycach, Międzyrzeczu, Kościanie, Kaliszu, Bydgoszczy, Toruniu i Koninie – Gosławicach (jeden z najpiękniejszych, wiejskich kościołów gotyckich).

Słabiej reprezentowane jest natomiast gotyckie budownictwo świeckie. Z tego okresu zachowała się jedynie część murów miejskich w Poznaniu, Gnieźnie, Kaliszu i Kościanie, zamki w Uniejowie (zamek arcybiskupi) i Koźminie. Do najciekawszych zabytków epoki renesansu należy zaliczyć przede wszystkim ratusz w Poznaniu oraz pałace w Gołuchowie i Poznaniu.

Pozostałe style architektoniczne (*barok, klasycyzm, secesja*) w budownictwie sakralnym i świeckim reprezentują liczne i dobrze zachowane obiekty, m.in.: kościoły w Poznaniu, Gnieźnie, Gostyniu, Bieniszewie, Osiecznej i Górcie Duchownej koło Leszna, ratusze w Lesznie, Kaliszu, Skwierzynie i Koźminie oraz pałace w Antoninie, Rogalinie, Racocie, Turwi, Uzarzewie, Śmiełowie i Rydzynie (LIJEWSKI, MIKUŁOWSKI 1990).

W grupie walorów krajoznawczych Wielkopolski ogromną rolę odgrywają obiekty muzealne. Na szczególną uwagę zasługują:

- *muzea sztuki*, m.in. w Poznaniu (Muzeum Archidiecezjalne, Muzeum Narodowe, Muzeum Rzemiosł Artystycznych), Kórniku (Muzeum i Biblioteka PAN) i Rogalinie (Muzeum Wnętrz Pałacowych),

- *muzea biograficzne* z najbardziej znanym Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie,

- *muzea specjalistyczne*, a wśród nich najciekawsze w Turku (Muzeum Rzemiosła Tkackiego), Nowym Tomyślu (Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa), Poznaniu (Muzeum Instrumentów Muzycznych), Gozdowicach (Muzeum Sprzętu Saperskiego), Gostyniu (zaczątek Muzeum Automobilizmu) i Rakoniewicach (Wielkopolskie Muzeum Pożarnictwa).

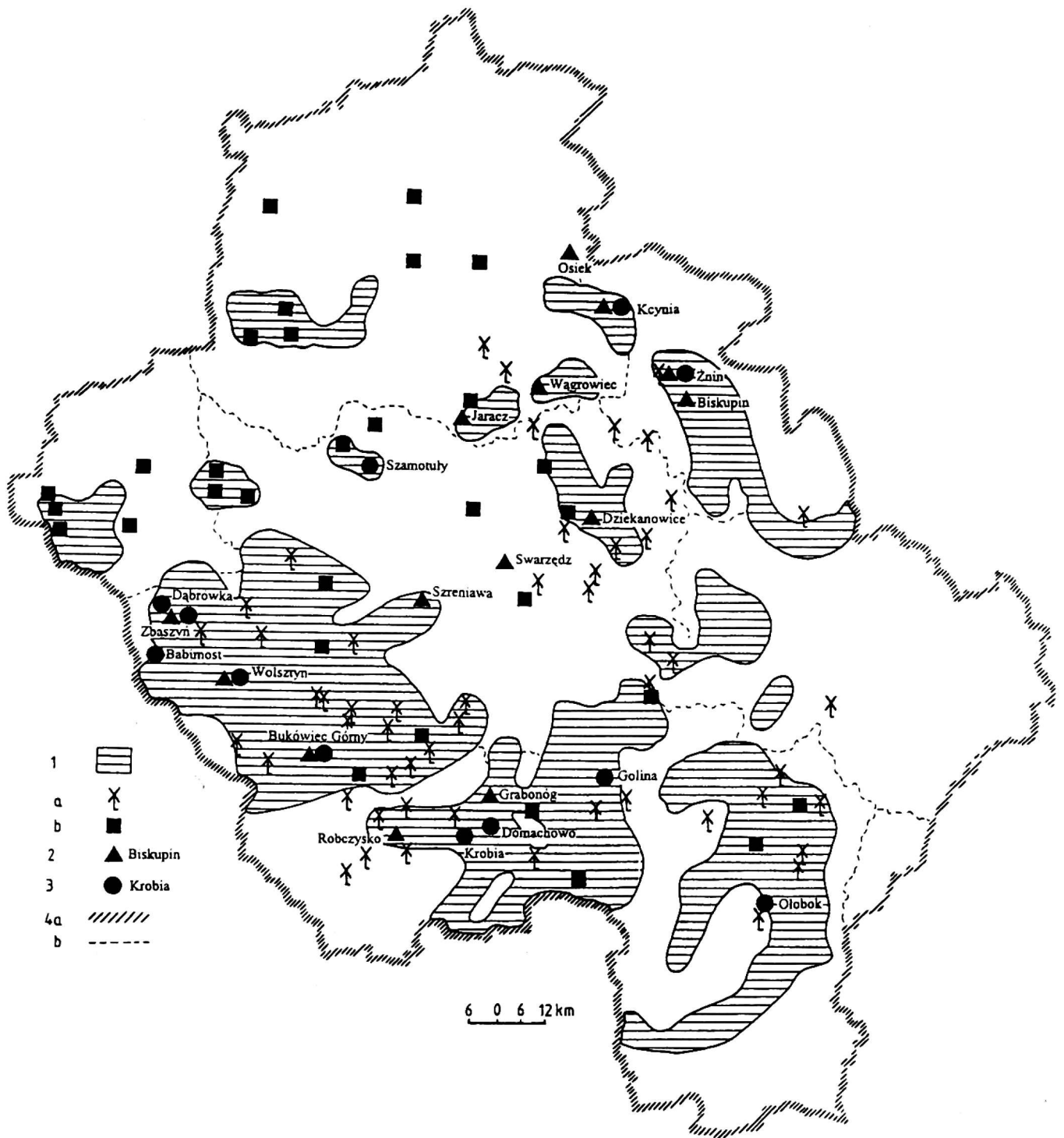
Duża liczba i różnorodność zabytków architektury i kultury Wielkopolski nie pozwala na ich dokładne omówienie w całości. W dalszej części opracowania szczegółowiej scharakteryzowano zatem jedynie wybrane walory krajoznawcze, wykorzystując w tym celu opracowaną przez Karcza (1994) inwentaryzację krajoznawczą Wielkopolski.

ZABYTKI KULTURY ORAZ OŚRODKI TWÓRCZOŚCI LUDOWEJ

Z przejawów kultury ludowej w Wielkopolsce najlepiej zachowały się zabytki budownictwa mieszkalnego i gospodarczego. Region wielkopolski charakteryzuje niespotykane w skali kraju nagromadzenie wiatraków (typu koźlak i paltrak), których największe zgrupowania występują w trójkącie Nowy Tomyśl – Jarocin – Leszno, w rejonie Kalisza oraz na terenach położonych pomiędzy Poznaniem i Gnieznem. Liczną grupę zabytków stanowią także pojedyncze budynki gospodarcze (młyny, spichlerze, kuźnie i stodoły) oraz skupiska chałup. Do największych obszarów ich koncentracji należą okolice Piły, Krzyża, Międzyrzecza i Kwilcza oraz południowa część regionu (ryc. 2).

Dziedzictwo kultury ludowej Wielkopolski jest przedmiotem ekspozycji wielu muzeów i skansenów. W Wielkopolskim Parku Etnograficznym w Dziekanowicach obejrzyć można zagrody

Ryc. 2. Zabytki kultury ludowej oraz ośrodki kultuwowania ludowych tradycji

1 - obszary koncentracji zabytków, w tym: a - wiatraków, b - pojedynczych budynków (chaty, spichlerze, stodoły, kuźnie); 2 - muzea; 3 - ośrodki podtrzymujące tradycje ludowe; 4 - pozostałe oznaczenia: a - granica Wielkopolski, b - granica województw wg podziału administracyjnego sprzed 1999 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie KARCZ (1994)

Fig. 2. Folk culture artefacts and centres

1 - areas with a particularly high number of folk artefacts, including: a - windmills, b - individual buildings (cottages and isbas, granaries, barns, smithies); 2 - museums; 3 - folk culture centres; 4 - other symbols: a - boundary of Great Poland, b - provincial boundary (according to the administrative division prevailing before 1999).

Source: prepared by the author on the basis of KARCZ (1994)

i chaty z końca XVIII i początku XIX wieku. Pojedyncze chaty oraz ich wyposażenie prezentują muzea i izby pamiątek w Biskupinie, Osieku nad Notecią,

Bukowcu oraz Wolsztynie. Bogate kolekcje instrumentów muzycznych, strojów i wyrobów rzemiosła ludowego są eksponowane w placówkach muzealnych

w Kcyni, Żninie, Zbąszyniu i Robczysku. Narzędzia i maszyny rolnicze obejrzeć można w Muzeum Rolnictwa w Szreniawie, Muzeum im. E. Bojanowskiego w Grabonogu, Izbie Pamiątek w Robczysku.

Do osobliwości krajoznawczych regionu zaliczyć należy Skansen Pszczelarski w Swarzędzu (kolekcja około 200 uli) oraz Muzeum Młynarstwa w Jarczu (młyn wodny i olejarnia o wodnym napędzie).

Procesy urbanizacyjne, częste ruchy migracyjne oraz zmiany demograficzne przyczyniły się do zatarcia odrębności kulturowej Wielkopolski. Zanikają obrzędy i zwyczaje ludowe, folklor muzyczny, tradycja noszenia strojów ludowych.

Najsilniej w Wielkopolsce kultura ludowa utrzymuje się nadal na terenach położonych na północny wschód od linii Zbąszyń – Leszno – Gostyń (tzw. Biskupizna), w rejonie Szamotuł oraz na obszarze Pałuk (ryc. 2). Okolice Zbąszynia i Gostynia znane są przede wszystkim z działających tu kapeli koźlarzy oraz utrzymujących się tradycji hafciarstwa, koronkarstwa i tkactwa. Do najbardziej znanych ośrodków hafciarskich należy Golina, wieś położona niedaleko Jarocina, w której wykonuje się tzw. snutki golińskie (hafty na białym płótnie, z wycinanymi otworami). Ekspozycję haftów oglądać można w wiejskim kościele.

W regionie pałuckim prężnie działają ludowe zespoły pieśniarskie i taneczne, odbywają się coroczne Targi Pałuckie. Tutejsza ludność kultywuje tradycje hafciarskie, rzeźbiarskie (rzeźba w drewnie i glinie), a także zdobnicze, związane z wykonywaniem wyrobów z kolorowego papieru i bibuły (kwiaty, koszyki) oraz ze słomy (pająki i tzw. plotki – ozdoby żniwne). Do najciekawszych miast regionu należą Żnin i Kcynia.

OŚRODKI KULTU RELIGIJNEGO

Omawiając walory kulturowe Wielkopolski, nie sposób pominąć ośrodki pielgrzymkowe, należące do grupy najliczniej odwiedzanych przez turystów obiektów krajoznawczych (ryc. 3).

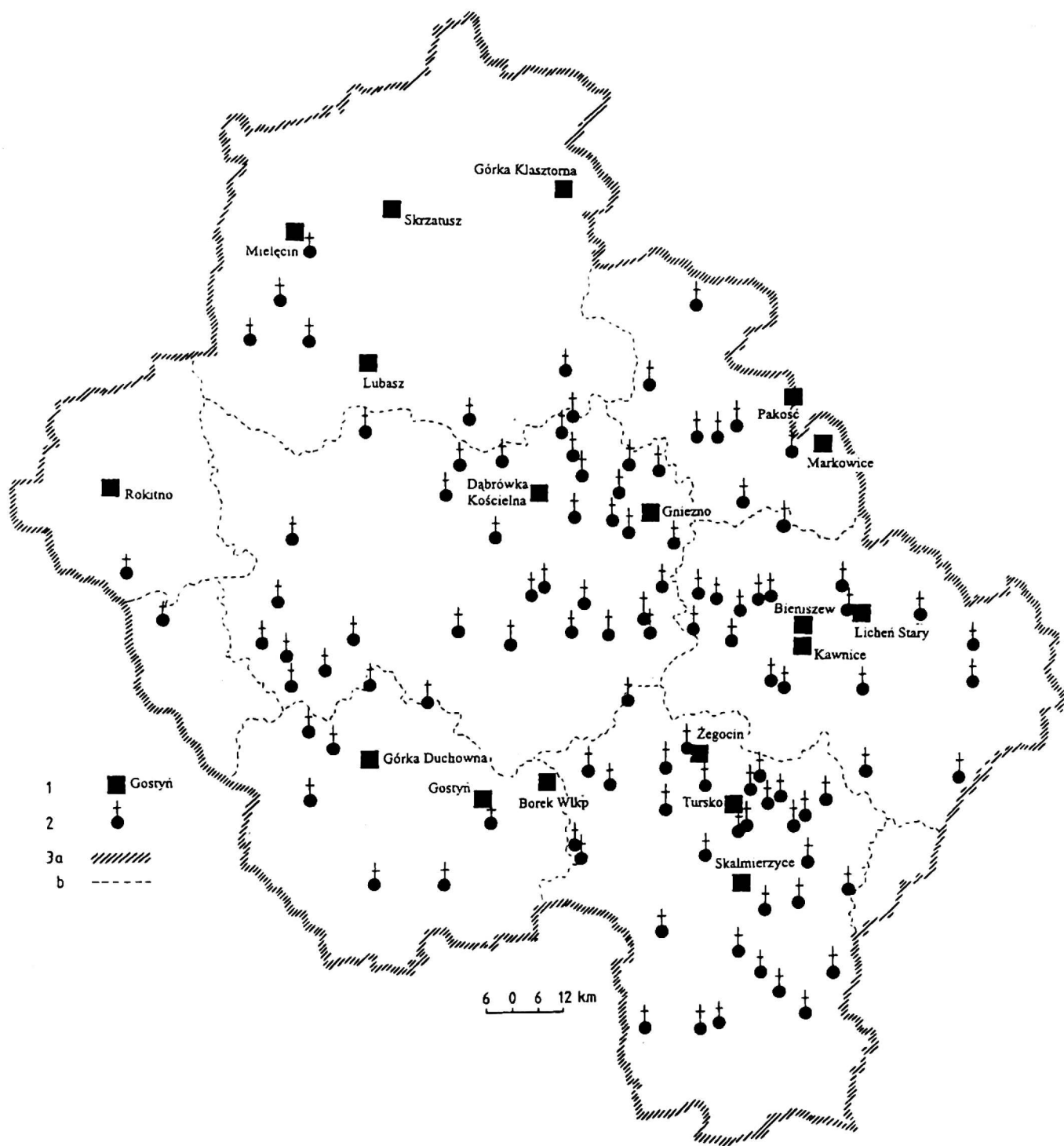
W Wielkopolsce znajdują się dwa ośrodki kultu religijnego o znaczeniu krajowym. Należą do nich Gniezno – miasto związane z kultem św. Wojciecha oraz Licheń Stary – Sanktuarium Matki Boskiej Licheńskiej. Do grupy miejscowości pielgrzymkowych o zasięgu ponadkrajowym zalicza się sanktuaria w Dąbrówce Kościelnej (byłe województwo poznańskie), Borku Wielkopolskim, Gostyniu (byłe województwo leszczyńskie) oraz Pakości (byłe województwo bydgoskie). Pozostałe ośrodki ograniczają swój zasięg do skali lokalnej. Do najciekawszych z tej grupy zaliczyć należy sanktuaria w:

- *Skrzatuszu* – barokowy kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny (wnętrze kościoła oświetlone dwoma poziomami okien i bogato zdobione: kolumny, rzeźby apostołów, polichromia na ścianach i sklepieniu), w ołtarzu głównym, wzorowanym na konfesji św. Piotra z bazyliki w Rzymie, znajduje się gotycka Pieta z I poł. XV wieku,

- *Tursku* – późnobarokowy kościół św. Andrzeja (trzynawowy, w typie bazylikowym), wewnątrz kościoła trzy wielkie ołtarze z końca XVIII wieku, w ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej Turkiej (ludowy drzeworyt kolorowany, wykonany na wzór Madonny z Maria-Zell w Austrii),

- *Lubasz* – późnobarokowy kościół Narodzenia Najświętszej Marii Panny, położony na tzw. Krasnej Górze, w ołtarzu głównym obraz Matki Boskiej Śnieżnej z około 1600 roku,

- *Markowicach* – barokowy kościół Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny,

Ryc. 3. Miejscowości pielgrzymkowe i zabytkowe obiekty sakralne

1 – miejscowości pielgrzymkowe o znaczeniu diecezjalnym i ponaddiecezjalnym; 2 – zabytkowe kościoły drewniane; 3 – pozostałe oznaczenia: a – granica Wielkopolski, b – granica województw wg podziału administracyjnego sprzed 1999 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie KARCZ (1994)

Fig. 3. Places of pilgrimage and examples of ecclesiastical architecture

1 – places of pilgrimage (of diocesan and supradiocesan importance); 2 – historic wooden churches; 3 – other symbols: a – boundary of Great Poland, b – provincial boundary (according to the administrative division prevailing before 1999)

Source: prepared by the author on the basis of Karcz (1994)

ołtarz główny z późnogotycką rzeźbą Matki Boskiej z około 1470 roku.

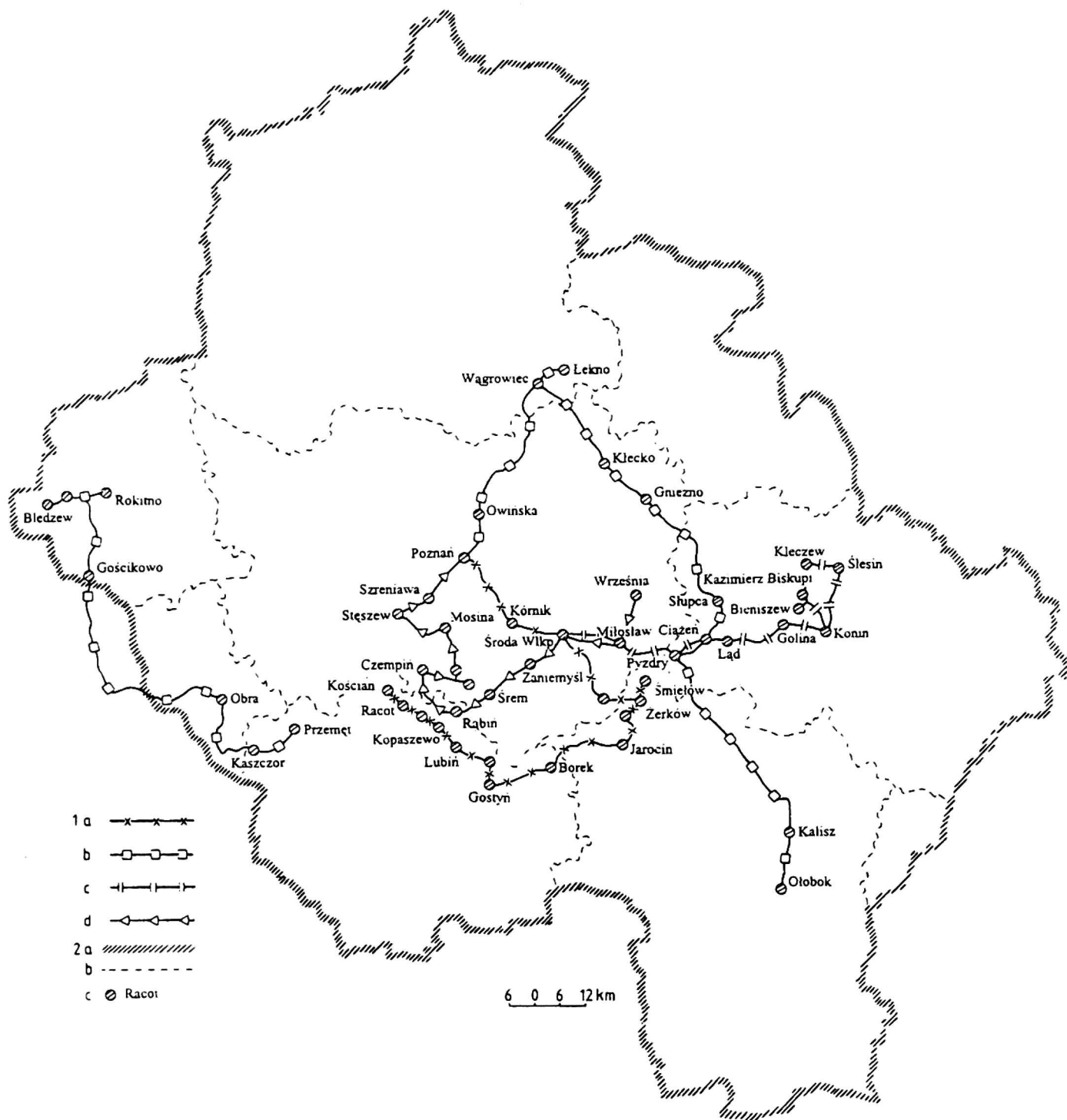
W związku z ogólnopolskim charakterem kultu maryjnego na Jasnej

Górze, przez obszar Wielkopolski biegną szlaki pieszych tras pielgrzymkowych. Koncentrują się one w trójkącie Gorzów Wielkopolski – Toruń – Częstochowa.

Główne miejsca wymarszu pielgrzymów to: Gorzów Wielkopolski, Poznań, Bydgoszcz, Górką Klasztorna, Gniezno, Konin oraz Kalisz.

SZLAKI TURYSTYCZNE

Obszar Wielkopolski przecina gęsta sieć szlaków turystycznych (szlaki samochodowe, rowerowe, piesze i wodne).

Ryc. 4. Wybrane szlaki turystyczne

1 – szlaki: a – Mickiewicza, b – Cysterski, c – Zagłębia Konińskiego, d – bohaterów serialu pt. *Najdłuższa wojna nowoczesnej Europy*; 2 – pozostałe oznaczenia: a – granica Wielkopolski, b – granica województw wg podziału administracyjnego sprzed 1999 roku, c – wybrane miasta na szlakach turystycznych

Źródło: opracowanie własne

Fig. 4. Selected tourist trails

1 – trails: a – Adam Mickiewicz Trail, b – Cistercian Trail, c – Konin Coalfield Trail, d – tourist trail dedicated to the characters from the TV entitled *The Longest War of Modern Europe*; 2 – other symbols: a – boundary of Great Poland, b – provincial boundary (according to the administrative division prevailing before 1999), c – selected towns and cities through which the trails pass

Source: prepared by the author

Najlepiej rozwiniętą sieć szlaków posiadają były województwa: poznańskie, pilskie i kaliskie.

Przez Wielkopolskę przebiega około 20 turystycznych tras samochodowych. Większość z nich to tematyczne szlaki wycieczkowe, mające swój początek i koniec w Poznaniu. Najbardziej znanym szlakiem wycieczkowym jest Szlak Piastowski, biegnący przez miejscowości związane z początkami polskiej państwowości (Ostrów Lednicki, Gniezno, Trzemeszno, Strzelno, Kruszwica, Biskupin). Do ciekawszych samochodowych tras turystycznych zaliczyć należy Szlak Mickiewiczowski, Szlak Cysterski oraz Szlak Zagłębia Konińskiego (ryc. 4).

Dla potrzeb turystyki pieszej wytyczono w Wielkopolsce ponad 60 szlaków, o łącznej długości około 3000 km. Do najciekawszych, a zarazem najlepiej zagospodarowanych turystycznie tras zalicza się szlaki Wielkopolskiego Parku Narodowego oraz parków krajobrazowych, m.in. Parku Krajobrazowego „Puszcza Zielonka”, Sierakowskiego Parku Krajobrazowego, Parku Krajobrazowego „Promno” (Słownik krajoznawczy Wielkopolski 1992).

Gęsta sieć dróg kołowych w regionie (przede wszystkim dróg o znaczeniu lokalnym) sprzyja rozwojowi tak popularnej obecnie turystyki rowerowej. Najciekawsze pod względem krajoznawczym są szlaki rowerowe Pojezierza Wałeckiego, Międzychodzko-Sierakowskiego i Leszczyńskiego.

Dobrze rozwinięty system wód powierzchniowych Wielkopolski umożliwił wyznaczenie około 20 wodnych szlaków turystycznych (1200 km długo-

ści) o różnym stopniu trudności. Do najtrudniejszych tras spływu należą rzeki województwa pilskiego (Płytnica, Bukówka i Wełna) oraz kaliskiego (Prosna). Wysokimi walorami krajobrazowymi odznaczają się natomiast trasy wodne przebiegające przez ciągi jezior okolic Boszkowa i Osiecznej, a także rynna jezior goplańskich.

LITERATURA

- Atlas Zasobów Przyrodniczych Polski, 1994. PWK, Warszawa.
- KARCZ G., 1994: Walory krajoznawcze Wielkopolski, Materiały archiwalne Zakładu Geografii Fizycznej Kompleksowej i Teledetekcji IGF UAM, Poznań.
- KRUCZEK Z., SACHA S., 1994: Geografia atrakcji turystycznych Polski. Wyd. Ostoja Oficyna Wydawnicza, Kraków.
- LIJEWSKI T., MIKUŁOWSKI B., WYRZYKOWSKI J., 1990: Geografia turystyczna Polski. PWE, Warszawa.
- Mapa krajoznawcza Wielkopolski. PPWK, Warszawa 1993.
- Ochrona środowiska, 1998. Wyd. GUS, Warszawa.
- Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski, 1994, praca zbiorowa pod red. W. Olendzkiego. PWN, Warszawa.
- Słownik krajoznawczy Wielkopolski, 1992, praca zbiorowa pod red. P. Andersa, W. Łęckiego, P. Maluśkiewicza. PWN, Warszawa – Poznań.
- SOŁOWIEJ D., 1994: Atrakcyjność Poznania i jego okolic dla turystyki i wypoczynku [w:] Wielka księga miasta Poznania, praca zbiorowa pod red. K. Matysiuka. Wydawnictwo Koziółki Poznańskie, Poznań, s. 627–640.
- SOŁOWIEJ D., 1996: Systemy rekreacyjne Wielkopolski na tle wykorzystania gospodarczego regionu. Materiały archiwalne Zakładu Geografii Fizycznej Kompleksowej i Teledetekcji IGF UAM, Poznań.
- Woś A., 1994: Klimat Niziny Wielkopolskiej, Wyd. Nauk. UAM, Poznań.

Recenzent: prof. UAM dr hab. Daniela Sołowiej

Zakład Przyrodniczych Podstaw
Planowania Przestrzennego i Turystyki
Instytut Geografii Fizycznej
i Kształtowania Środowiska Przyrodniczego
Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

TOURIST AND RECREATIONAL AMENITIES OF GREAT POLAND

Summary

The present study is an attempt at drawing a complex profile of the tourist and recreational potential of Great Poland. It deals with both the natural environment and the cultural potential of the region, with particularly close attention focused on those groups of recreational assets which are most conducive to its attractiveness and usefulness for tourist and recreational purposes. Among other things, the in-depth analysis encompassed the generic structure as well as the spatial arrangement of protected areas viewed as areas generating tourist traffic which aside from sight-

seeing involves also recreation. The said analysis was based on the conception of tourist regionalisation referred to by SOŁOWIEJ (1996).

Due to the high number and diversity of historical buildings and cultural artefacts located within Great Poland, the scope of the present study has been confined only to those groups of local amenities which determine the region's specificity and cultural uniqueness, i.e. specimens of cultural heritage, centres of folk artistic activity, shrines as well as selected thematic tourist trails.